

Doktori értekezés tézisei

dr. Orbán Balázs András

A szabad mandátum és a nemzeti szuverenitás alkotmányjogi összefüggései

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Témavezető:

Dr. Kukorelli István
egyetemi tanár, az állam- és jogtudomány doktora (DSc.)

2024

Tartalom

1. Problémafelvetés, a kutatás relevanciája.....	2
2. A kutatás hipotézisei	4
3. A kutatás során alkalmazott módszertan, elemzési szempontrendszer	5
3.1. A H1 hipotézis vizsgálata	5
3.2. A H2 hipotézis vizsgálata	6
4. Következtetések, a disszertáció eredményeinek hasznosíthatósága	8
5. Az értekezés témakörében készült publikációk jegyzéke	9
Felhasznált irodalom	10

1. Problémafelvetés, a kutatás relevanciája

A modern közjogi berendezkedések történetileg a 18–19. századra tehető kialakulásától kezdve a szabad mandátum a népképviselési alapú politikai berendezkedések egyik legfontosabb fogalmává vált.¹ Az elmúlt bő kétszáz év parlamentarizmustörténetét tekintve világosan kirajzolódik, hogy a szabad mandátum – intézményi és szubsztantív értelemben is – egyfajta demokratikus minimumszintet jelent.² Sőt, mára ennél többről van szó. A szabad mandátum – szemben az úgynevezett kötött vagy imperatív mandátummal – az utóbbi évtizedek jog- és alkotmányfejlődésében szervesen és elválaszthatatlanul összeforrott a demokratikus képviselés fogalmával,³ míg a kötött mandátum összeegyeztethetlenné vált azzal.⁴

A szabad mandátum jelentősége a népképviselési elvre épülő politikai rendszer legitimitációjával függ össze. A kötöttségektől mentesen, utasíthatóság nélkül, képviselői tevékenységét szabadon végző képviselő, valamint az ezen elképzelést magában foglaló szabad mandátum fejezi ki a nemzet gondolatára mint a közösség együttélésének keretére épülő népképviselés modern kori felfogását és intézményi elrendezését⁵ – vagyis a parlamentarizmusdefiníciók egyik közös, lényegi elemét.⁶ Ezen elgondolás forrásvidéke Edmund Burke híres, a bristoli választókhoz intézett beszédéhez köthető. Szerinte a parlament a nemzet deliberatív gyűlése (*deliberative assembly*), ahol az egyes képviselők nem választókörzetük követői, hanem parlamenti képviselők (*member of parliament*), s mint ilyenek, nem a partikuláris érdekekkel, hanem a nemzeti érdekekkel és a közjával foglalkoznak.⁷ Vagyis a szabad mandátum kialakulása a nemzeti szuverenitás paradigmájának megjelenésével esik egybe.

¹ Bradley, Anthony W. – Pinelli, Cesare (2012): *Parliamentarism*. In: Rosenfeld, Michel – Sajó, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford University Press, Oxford. 662.; Van der Hulst, Marc (2000): *The Parliamentary Mandate*. Inter-Parliamentary Union, Geneva.; Venice Commission (2008): *Report on the Imperative Mandate*. Study No. 288/2008, Strasbourg.; Weber, Max (1987): *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai I.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. 296.

² Dezső Márta (1998): *Képviselés és választás a parlamenti jogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – MTA Állam- és Jogtudományi Intézete, Budapest. 83.; Erdős Csaba (2019): *Parlamenti képviselő*. In: Jakab András, Könczöl Miklós, Menyhárd Attila és Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. [7] és [12].; Kędzia, Zdzisław – Hauser, Agata (2011): *The impact of political party control over the exercise of the parliamentary mandate*. Inter-Parliamentary Union, Geneva. 5. és 22.

³ Kertész Gábor (2008): *Szabad mandátum kontra frakciófegyelem*. *Magyar Szemle*, 2008/7–8. 45–47.; Palonen, Kari (2014): *Parliament/Parliamentarism*. In: Gibbons, Michael T. (ed.): *The Encyclopedia of Political Thought*; Sente Zoltán (1998): *Bevezetés a parlamenti jogba*. Atlantisz, Budapest. 159.; Sente Zoltán (2003): *Képviselés és választójog*. In: Mezey Barna – Sente Zoltán (szerk.): *Európai alkotmány- és parlamentarizmustörténet*. Osiris, Budapest. 561–564.

⁴ Schmitt, Carl (2008): *Constitutional Theory*. Duke University Press, Durham – London. 289.; Venice Commission (2008) 2–3.

⁵ Birch, Anthony Harold (1971): *Representation*. Pall Mall Press, London. 30–49.; Van der Hulst (2000) 8–9.

⁶ Pesti Sándor (2002): *Az újkori magyar parlament*. Osiris, Budapest. 19.

⁷ Burke, Edmund (1774): *Speech to the Electors of Bristol*.

Elmondhatjuk, hogy szabad mandátum nélkül nemzeti szinten nincsen a modern alkotmányos mércék és kívánalmak szerint demokratikusan igazolható és legitim hatalomgyakorlás és képviseleti működés. Ebben a felfogásban a politikai közösség nemcsak képviselőin keresztül, közvetetten gyakorolja a hatalmat, de annak minden tagja éppen a képviselők egyenlősége és mandátumuknak a szabadsága folytán jut egyenlő képviselethez.⁸ S a szabad mandátum jelenti a közjogi biztosítékot arra is, hogy a parlamenti döntések – a behatástól és befolyástól mentes képviselői tevékenység nyomán – szabad, autonóm akaratképzés eredményeként szülessenek meg, így azok a nemzet politikai akaratnyilvánítása legitim kifejezéseként foghatók fel.⁹

A szabad mandátum a modern parlamentarizmus axiómája. Éppen emiatt a közjogtudomány számára a képviselők szabad mandátumának kérdése *ad acta* problémának számít. Ezzel szemben úgy gondoljuk, hogy a szabad mandátum mélyebb alkotmányjogi összefüggéseivel lehet és érdemes, sőt kell is foglalkozni. Meglátásunk szerint a szabad mandátum továbbra is releváns, élő alkotmányjog-dogmatikai kérdés, amit ha új megközelítésbe helyezünk, akkor feltárhatjuk az axiomatikusnak tételezett jelleg mögötti alapvető dogmatikai és fogalmi viszonyrendszereket. Mindezt úgy tesszük, hogy a szabad mandátumot egy, a vizsgált jelenség magyarázatát könnyítő segédfogalom segítségével helyezzük új összefüggésbe.

Az általunk alkalmazott segédfogalom a nemzeti szuverenitás koncepciója. Ennek erényét egyrészt abban látjuk, hogy segítségével jobban azonosíthatók a szabad mandátumon alapuló képviseleti működés lényeges fogalmi jegyei. Másrészt pedig – miután egy viszonyulási rendszert állítunk fel a szabad mandátum és a nemzeti szuverenitás fogalma között – a kötött mandátumon alapuló képviseleti intézmények működési logikáját is meg tudjuk érteni. Megítélésünk szerint téves volna azt állítani, hogy az imperatív mandátum csupán meghaladott alkotmánytörténeti jelenség lenne. A szabad mandátum nem váltotta fel, illetve nem szorította ki a kötött mandátumot. Ez támasztja alá azt, hogy ma is aktuálisnak és relevánsnak tartjuk a képviselői megbízatásra vonatkozó tudományos kérdések vizsgálatát. Mindez pedig átvezet az értekezés hipotéziseinek megfogalmazásához.

⁸ A képviselői jogállás alapelve a mandátum szabadsága mellett annak egyenlősége, erről lásd Sebők Noémi (2022): A képviselők jogállása. In: Dukán Ildikó – Varga Aida (szerk.): *Parlamenti jog – Az Országgyűlés működése, feladat- és hatáskörei, kapcsolódó intézmények*. Országgyűlés Hivatala, Budapest. 97.

⁹ Sente Zoltán (1996): A képviselői jogállás főbb jellemzői a polgári demokráciákban. In: Soltész István (szerk.): *A képviselők jogállása. 1. rész*. Parlamenti Módszertani Iroda, Budapest. 133–134. A parlament ehhez kötődő „kettős természetéről”, ti. mint az akaratformálódás utolsó láncszeméről és az állami szervezetrendszer csúcsaként mint az akarat kezdőpontjáról lásd Petrétei József (1996): A képviselet. In: Kiss László (szerk.): *Válogatott fejezetek a rendszeres alkotmánytan köréből*. Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs. 190.; Pokol Béla (1981): A polgári parlamentek működése. *Jogtudományi Közlöny*, 1981/6. 527–533.

2. A kutatás hipotézisei

A doktori kutatásban két hipotézist vizsgálunk. Az egyiket a szabad mandátummal, a másikat a kötött, imperatív mandátummal kapcsolatban fogalmazzuk meg. Az első, H1 hipotézis állítása az, hogy a szabad mandátum intézménye történetileg a modern képviseleti rendszerekkel együtt jött létre, és ily módon összefonódott a nemzet mint a szuverenitás letéteményese és alanya koncepcióval.¹⁰ Vagyis a szabad mandátum, illetve az annak keretét adó, a nemzeti szuverenitás alapján szerveződő képviselet olyan fogalmi-koncepcionális és logikai egységet alkot, amelyből ha bármelyik elem hiányzik, megbicsaklik vagy a gyakorlatban nem érvényesül, az hosszú távon az egész koncepció felborulásával jár együtt.

Mint ahogyan azt jeleztük, ennek az állításnak a vizsgálata azért fontos, mert miközben a szabad mandátum a szakirodalmi diskurzusban egyfajta magától értetődő adottságként jelenik meg, addig továbbra is tudományos relevanciával bír a dogmatikai összefüggésrendszer szisztematikus kibontása, a fogalmak egymáshoz való viszonyának vizsgálata, azok nemzetközi összehasonlíthatóságának és történeti ívének, valamint jelenlegi hatókörének tárgyalása.

A dolgozat másik fontos állítása pedig a H1 vizsgálatának eredményéből következik, amelyből nyilvánvalóvá válik a történeti és dogmatikai összefüggés a szabad mandátum és a nemzeti szuverenitás elképzelése között. A hipotézisalkotás szabályait követve tudatosan kihegyezett második, H2 hipotézisben rögzített meglátásunk szerint a szabad mandátum elképzelése végső soron, dogmatikai értelemben kizárólag a nemzeti szuverenitás gondolkörében tartható fenn. Ebből következően azon képviseleti intézmények esetén, amelyek transznacionális, sajátosan nemzetek feletti; vagy szubnacionális-territoriális; vagy csoportérdeken és -tudaton alapuló elvre építve kívánják a képviseletet megvalósítani – még akkor is, ha a szabad mandátum talaján állnak –, elkerülhetetlenül felmerül a kötött mandátumra való áttérés gondolata. A nemzeti szuverenitás elképzelésére épülő berendezkedéseket érintő kihívások és új elképzelések tehát – legalább implicit módon – a szabad mandátum logikáját is megkérdőjelezzik. A jövőre gondolva úgy is megfogalmazhatjuk mindezt, hogy a nemzeti szuverenitás gondolata nemcsak a 18–19.

¹⁰ Chronowski Nóra – Petrétei József (2020): Szuverenitás. In: Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. [19]–[20].; Grimm, Dieter (2015): *Sovereignty. The Origin and Future of a Political and Legal Concept*. Columbia University Press, New York. 33–67.; Müßig, Ulrike (ed.) (2016): *Reconsidering Constitutional Formation I National Sovereignty: A Comparative Analysis of the Juridification by Constitution*. Springer Online.; Szűcs Jenő (1974): „Nemzetiség” és „nemzeti öntudat” a középkorban. Szempontok egy egységes fogalmi nyelv kialakításához. In: Szűcs Jenő: *Nemzet és történelem. Tanulmányok*. Gondolat Kiadó, Budapest. 209.

századi körülmények között, hanem a 21. században ugyanúgy a szabad mandátumra épülő képviseleti rendszer fennmaradásának *paradigmatikus peremfeltétele*.

Képviselet-elméleti szempontból a H1 és a H2 hipotéziseket úgy rögzíthetjük, hogy a szabad mandátum a klasszikus mandátumfüggetlenség-vitában (*mandate-independence controversy*)¹¹ a képviselet *acting for* típusát jeleníti meg: a képviselőnek annak érdekében, hogy a nemzet egészének érdekeivel tudjon foglalkozni, jogilag kötetlen megbízatással, autonómiával, az önálló cselekvéshez szükséges jogállással kell bírnia.¹² A szabad mandátum, jellegét tekintve, ezért általános (*general*) és képviseleti (*representational*),¹³ hiszen az egészért, a közért akkor lehet tevékenykedni, ha a képviselő nem visszahívható és nem utasítható, vagyis ha a mandátum gyakorlásához közjogilag nem kapcsolódnak közvetlen hatalomgyakorlási formák. A szabad mandátum tehát a képviselet nemzeti, egész-elvével fonódik össze. Ezzel szemben a kötött mandátum a képviselet *standing for*¹⁴ típusát jelenti: a képviselőnek utasítások adhatók, hogy kizárólag az adott választóközösség, meghatározott egység érdekeit jelenítse meg; és tevékenysége befolyásolása érdekében az utasítások nem teljesítése esetén visszahívható. Az imperatív mandátum jellege emiatt partikuláris és csak részben képviseleti, hiszen az adott csoport, entitás akkor tudja ténylegesen a megbízott révén saját érdekeit érvényre juttatni, ha a delegált követként jár el, akinek megbízatása közjogilag függ az őt megválasztóktól, mandátuma közvetlen hatalomgyakorlási eszközökre épül. A kötött mandátum tehát a képviselet nem nemzeti, nemzettől eltérő, partikuláris elvével kapcsolódik össze.

3. A kutatás során alkalmazott módszertan, elemzési szempontrendszer

3.1. A H1 hipotézis vizsgálata

A H1 hipotézis állításának, nevezetesen a nemzeti szuverenitás és a szabad mandátum fogalmi kapcsolódásának vizsgálata során az elemzés célja egyfelől – a szuverenitás alanya változásának tükrében – a szuverenitásfogalom, illetve a nemzet időtlen és modern fogalmi közötti különbségtétel alapján a nemzetfogalom történetének, jelentésváltozásának bemutatása. Arra törekszünk, hogy a szuverenitás és a nemzet fogalmainak analitikus szétválasztásával,

¹¹ Pitkin, Hanna F. (1972): *The Concept of Representation*. University of California Press, Berkeley. 144–167. Egy ezen dichotómia mentén alapuló vizsgálódáshoz lásd továbbá Eulau, Heinz et al. (1959): The Role of the Representative: Some Empirical Observations on the Theory of Edmund Burke. *American Political Science Review*, Vol. 53., issue 3. 742–756.

¹² Pitkin (1972) 151–152.

¹³ Vö. Van der Hulst (2000) 8–9. Erről lásd még Vučković, Nataša (2016): *The nature of the mandate of members of the Parliamentary Assembly*. Parliamentary Assembly, Report, Doc. 14077. 11–13.

¹⁴ Pitkin (1972) 151.

majd történeti perspektívában való vizsgálatával végső soron rámutassunk arra a nagyságrendileg a 18. század végén bekövetkező változásra, amely a szuverenitás és a nemzet fogalmainak egymásba csúszásaként írható le. Ez ugyanis kulcsfontosságú körülmény volt a nemzeti szuverenitás és a szabad mandátum közötti, a képviselő alapvető elvét jelentő alkotmánytani axióma kialakulásához és létrejöttéhez. Azt pedig, hogy a H1 hipotézis a 21. század körülményei között is érvényes állítást foglal magában, vagyis hogy a szabad mandátum a nemzeti szuverenitás képviselői paradigmájának tulajdonképpen legfontosabb közjogi intézménye, és hogy e két fogalom jelenleg is együttesen határozza meg a demokratikus képviselői intézmények működését, az alkotmányos rendelkezések és alkotmánybíróági gyakorlatok áttekintésével mutatjuk be.

3.2. A H2 hipotézis vizsgálata

A H2 hipotézisben megfogalmazott állítást összehasonlító módszertani perspektíva alapján vizsgáljuk. Az összehasonlító jogtudomány funkcionista felfogása lesz hasznunkra, amely az adott jogintézmény által betöltött funkciót, nem pedig az önmagában álló intézményt helyezi a vizsgálódás homlokterébe.¹⁵ Vagyis a funkcionista komparatiztika a vizsgálni kívánt funkcióra nézve jelöli meg az összehasonlítás alapját,¹⁶ és annak tekintetében azt elemzi, hogy milyen intézményi megoldások segítik az adott funkció érvényesülését.

Ezen túlmenően, a H2 hipotézis vizsgálatát esettanulmányokon keresztül végezzük el. Ugyanis amellett, hogy az összehasonlító jog elsődlegesen az esettanulmány eszköztárára támaszkodik,¹⁷ az értekezés vizsgálati tárgyának jellegéhez jobban közelíthető az a módszertani eljárás, amely kisebb elemszámba, kevesebb esetre terjed ki.¹⁸ Továbbá az esettanulmányok *multiple case study* típusa lehetővé teszi a H2 hipotézisnek több esettípus szerinti vizsgálatát. S az esettanulmány a vizsgált jelenségek mögött a *Hogyan?* kérdésre adott válasz kutatását segíti.¹⁹ Így az esettanulmányokban arra keressük a választ, hogy hogyan valósul meg közjogilag a partikuláris entitás érdekeinek képviselője a képviselői intézményesült fórumain.

¹⁵ Vö. Fekete Balázs (2016): Jogösszehasonlítás. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. [9].

¹⁶ Siems, Mathias (2018): *Comparative Law*. Cambridge University Press, Cambridge. 32.

¹⁷ Samuel, Geoffrey (2014): *An Introduction to Comparative Law Theory and Method*. Hart, Oxford – Portland. 71.

¹⁸ Pál Gábor (2020): Kvalitatív esettanulmány és diskurzuselemzés. In: Jakab András – Sebők Miklós (szerk.): *Empirikus jogi kutatások. Paradigmák, módszertan, alkalmazási területek*. Osiris Kiadó – MTA TK, Budapest. 462–463.

¹⁹ Webley, Lisa (2012): Qualitative Approaches to Empirical Legal Research. In: Cane, Peter – Kritzer, Herbert M. (eds.): *The Oxford Handbook of Empirical Legal Research*. Oxford University Press, Oxford. 939–940.; Yin, Robert K. (2017): *Case Study Research and Applications: Design and Methods*. Sage, Thousand Oaks. 3–23.

Hogyan éri kihívás a szabad mandátumot és az ahhoz kapcsolódó jogintézményeket az adott résznek a képviseletét támogató kötött mandátum felől? Ezek körbejárásához olyan elemzési szempontokat alkalmazunk egyfajta analitikus fogódzóként, mint például a képviselet alanya; a képviselet célja, elve, kerete; a mandátum keletkezésének módja (közvetlen választás vagy delegálás); a képviselő felelősségének és elszámoltathatóságának formái és lehetőségei (utasíthatóság és visszahívhatóság); a képviselői függetlenség garanciális intézményei (mentelmi jog, anyagi függetlenség); a hatáskörök alapján a képviseleti szerv helye és szerepe, funkciója az adott intézményi rendben.

Mindezek alapján a H2 hipotézist több dimenzióban, esettípusok alapján vizsgáljuk. Egyrészt a nemzetközi szervezetek kontextusában értelmezzük a képviseleti elvet. E körben az esetválasztás szempontja az volt, hogy két olyan intézményt hasonlítsunk össze, amelyek közül az egyikben a képviselők kötött, míg a másikban szabad mandátummal rendelkeznek. Ez a lényeges különbség teszi lehetővé, hogy ábrázoljuk és bemutassuk a hipotéziseinkben felállított képviseleti összefüggések tartalmát. Az első eset az ENSZ Közgyűlése, ahol a részes államok követői tanácskoznak. A Közgyűlésben a képviselet célja az egyes államok érdekei képviselésének a megteremtése, ennek intézményi módozata pedig az imperatív mandátum: a delegáltaknak az őket küldő államuktól kapott *instructiókat* kell teljesíteniük. A nemzetközi szervezetek esettípusába sorolandó másik eset pedig az Európai Parlament, amely 1957-es létrehozásakor még a nemzeti parlamentek küldötteiből állt, ám 1979 óta a testület közvetlenül választott, képviselői pedig szabad mandátummal rendelkeznek. S ez adja az Európai Parlament vizsgálatának relevanciáját, hiszen míg az eredeti megoldás illeszkedett a nemzetközi intézményi jog keretrendszerébe, addig az, hogy 1979 óta a képviselők mandátuma a nemzeti alkotmányjogi gyakorlatot és dogmatikát követi le, képviselet-elméleti és közjogi szempontból sajátossá és egyedivé teszi az uniós intézményrendszernek ezt a szervét.

A második dimenziót szövetségi államok törvényhozásainak második kamarái jelentik. Itt azért merül fel a szabad *versus* kötött mandátum problémája, mert ezek a képviseleti szervek formálisan sokszor a territoriális elv mentén szerveződnek. Vagyis a képviselet logikája – a nemzeti szuverenitás relációjában – megváltozik. Ebből a szempontból érdekes annak összevetése, hogy az Egyesült Államok Szenátusában hogyan alakult ki a szabad mandátum és a nemzeti szuverenitás képviseleti kapcsolata; miközben Németországban a tartományi kormányok tagjait tömörítő *Bundesrat*-ban a visszahívás és az utasítás intézményén keresztül érvényesített imperatív mandátum van közjogilag rögzített módon hatályban.

Végül be kívánunk mutatni olyan képviseleti intézményeket, amelyek meghatározott csoportok érdekeinek a képviseletét valósítják meg. Ide sorolhatjuk a rendi parlamenteket, a 20. század első felének korporatív-hivatásrendi képviseleti testületeit, a marxista–leninista képviselet-felfogás alapján az osztálytudatot és osztályalapú társadalmat államjogi alapokra fektető kommunista alkotmányokat, végezetül a parlamentáris képviseleti intézmények kritikáját nyújtó posztképviseleti alternatívákat.

4. Következtetések, a disszertáció eredményeinek hasznosíthatósága

E disszertáció kutatási eredményeivel két ponton kíván hozzájárulni az alkotmányjog-tudományi diskurzushoz.

Elméleti oldalról a nemzeti szuverenitás segédfogalomként való használata rámutathat nemcsak a szabad mandátum lényeges fogalmi jegyeire, de arra is, hogy a képviselői mandátum természetével való foglalkozás ma is időszerű. Elmondhatjuk, hogy a nemzeti szuverenitás egy nemzeti közösség által létrehozott, alkotmányos szinten is megjelenített közjogi működési modell, amelynek legfontosabb célja a nemzeti közösség érdeke képviseletének biztosítása a hatalomgyakorlás során. S a szabad mandátum az a módozat, amely biztosítja a képviseletnek a nemzeti szuverenitás modern kori felfogásában értelmezett célját, vagyis a nemzeti közösség érdekeinek képviseletét. A nemzeti szuverenitás és a szabad mandátum között tehát ily módon nemcsak történeti összefüggés áll fenn, hanem a két fogalom most, a 21. század első évtizedeiben is axiomatikus egységet alkot egymással. Nemzeti szuverenitás nélkül nincs szabad mandátum, szabad mandátum nélkül nincs nemzeti szuverenitás. És ugyanígy: aki a nemzeti szuverenitás ellen érvel, az végső soron a szabad mandátum ellen is állást foglal, aki pedig a nemzeti szuverenitás gondolatát támogatja, annak szükségképpen a szabad mandátumon alapuló képviseleti modell mellett kell állást foglalnia.

Gyakorlati oldalról annak feltérképezéséhez kívánunk hozzájárulni, hogy egy adott képviseleti szerv esetében a mandátum jellegéről való alapos gondolkodás hogyan előzheti meg az intézményi diszfunkciók fellépését, továbbá a létező diszfunkciók miként küszöbölhetők ki. Ezzel a kutatási ambícióval az angol nyelvű szakirodalomban az *institutional design*, *constitutional design*, illetve *constitutional engineering* fogalmaival jelzett diskurzushoz,²⁰

²⁰ A témában készült néhány munkához lásd például Ginsburg, Tom (ed.) (2012): *Comparative Constitutional Design*. Cambridge University Press, Cambridge.; Reilly, Benjamin (2012): Institutional Designs for Diverse Democracies: Consociationalism, Centripetalism and Communalism Compared. *European Political Science*, Vol. 11., issue 2. 259–270.; Reynolds, Andrew (ed.) (2002): *The Architecture of Democracy Constitutional Design, Conflict Management, and Democracy*. Oxford University Press, Oxford.; Sartori, Giovanni (1994): *Comparative*

különösen is annak a törvényhozásokkal és képviselettel foglalkozó áramához kívánunk csatlakozni.²¹

Törvényhozások intézményi rendjének kialakításakor a szabad mandátumra olyan intézményi alapbeállításként (*institutional default position*)²² tekinthetünk, amely egy közösség egésze érdeke képviseletének normatív kívánalmát valósítja meg. Vagyis ha a cél ennek a képviseleti elvnek az intézményesítése, akkor ennek nélkülözhetetlen eleme a szabad mandátum. S ugyanez a kötött mandátumra is érvényes: egy transz- vagy szubnacionális érdek képviseletének megteremtéséhez az intézményi tervezéskor a kötött mandátumból kell kiindulni.²³ A kutatás révén nyert ezen belátások segédletként szolgálhatnak politikai rendszerváltáskor, demokratikus intézmények kiépítésekor, de útmutatóként való használatuk megfontolandó az Európai Unió jövőjéről szóló vitában is, hozzájárulva ezzel az európai integráció előtt álló kihívásoknak az intézményrendszer oldaláról való kezeléséhez vagy legalábbis alternatív javaslatok megfogalmazásához és bemutatásához.

5. Az értekezés témakörében készült publikációk jegyzéke

Árpási Botond – Orbán Balázs (2023): A szabad és a kötött mandátum alkotmányjogi összefüggései a föderális második kamarák képviseleti rendszerében – Összehasonlító elemzés. *Jog – Állam – Politika. Jog- és politikatudományi folyóirat*, XV. évf., 3. szám. 3–24. DOI: 10.58528/JAP.2023.15-3.3

Orbán Balázs (2022): „Időtlen” magyar nemzeteszme? Nemzetfogalmunk specifikumairól, különös tekintettel az alkotmánytani vonatkozásokra. In: Erdős Csaba – Orbán Balázs – Smuk Péter (szerk.): *Gubernatio, Constitutio, Communitas. Ünnepi írások a 65 éves Stumpf István tiszteletére*. Századvég Kiadó, Budapest. 283–295.

Orbán Balázs András (2021): Changes to the Concept of Sovereignty in post-1989 Hungary. *Pro Publico Bono – Public Administration*, Vol. 9., issue 4. 20–51. DOI: 10.32575/ppb.2021.4.2

Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes. Palgrave Macmillan, Basingstoke – London.

²¹ Babeck, Wolfgang (2022): The Deputy. In: Babeck, Wolfgang – Weber, Albrecht: *Writing Constitutions. Volume I: Institutions*. Springer, Cham.; Böckenförde, Markus (2011): The Design of the Legislature. In: Böckenförde, Markus – Hedling, Nora – Wahi, Winluck: *A Practical Guide to Constitution Building*. International IDEA, Stockholm. 185–220.; Ginsburg, Tom (2018): *Constitutional Design for Territorially Divided Societies*. International IDEA, Stockholm. 6–7.

²² Vö. Rehfeld, Andrew (2005): *The Concept of Constituency. Political Representation, Democratic Legitimacy, and Institutional Design*. Cambridge University Press, Cambridge. 178–179.; Rehfeld, Andrew (2008): Extremism in the Defense of Moderation: A Response to My Critics. *Polity*, Vol. 40., issue 2. 264–265.

²³ A képviseleti elvre ennyiben ideális elképzelésként, a mandátumra az elképzelést operacionalizáló jogintézményként tekinthetünk, vö. Nwokora, Zim (2022): Constitutional design for dynamic democracies: A framework for analysis. *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 20., issue 2. 601.

Orbán Balázs András (2014): Pillanatkép az Országgyűlés törvényalkotási tevékenységéről – 2014. *Pro Publico Bono – Magyar közigazgatás*, 2014/4. 59–99.

Orbán Balázs (2011): A frakciók helye az alkotmányban, különös figyelemmel a frakciók lehetséges szerepére annak stabilizálásában. *Közjogi Szemle*, IV. évf., 1. szám 59–67.

Felhasznált irodalom

Babeck, Wolfgang (2022): The Deputy. In: Babeck, Wolfgang – Weber, Albrecht: *Writing Constitutions. Volume I: Institutions*. Springer, Cham. Online elérés: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-94602-9_2 DOI: 10.1007/978-3-030-94602-9_2

Birch, Anthony Harold (1971): *Representation*. Pall Mall Press, London.

Böckenförde, Markus (2011): The Design of the Legislature. In: Böckenförde, Markus – Hedling, Nora – Wahiu, Winluck: *A Practical Guide to Constitution Building*. International IDEA, Stockholm. 185–220.

Bradley, Anthony W. – Pinelli, Cesare (2012): Parliamentarism. In: Rosenfeld, Michel – Sajó, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford University Press, Oxford. 650–670. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199578610.013.0032

Burke, Edmund (1774): *Speech to the Electors of Bristol*. Online elérés: <https://www.econlib.org/book-chapters/chapter-vol-4-miscellaneous-writings-speech-to-the-electors-of-bristol/>

Chronowski Nóra – Petrétei József (2020): Szuverenitás. In Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. Online elérés: <https://ijoten.hu/szocikk/szuverenitas>

Dezső Márta (1998): *Képviselő és választás a parlamenti jogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – MTA Állam- és Jogtudományi Intézete, Budapest.

Erdős Csaba (2019): Parlamenti képviselő. In: Jakab András, Könczöl Miklós, Menyhárd Attila és Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. Online elérés: <https://ijoten.hu/szocikk/parlament-kepviselo>

Eulau, Heinz et al. (1959): The Role of the Representative: Some Empirical Observations on the Theory of Edmund Burke. *American Political Science Review*, Vol. 53., issue 3. 742–756. DOI: 10.2307/1951941

Fekete Balázs (2016): Jogösszehasonlítás. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. Online elérés: <https://ijoten.hu/szocikk/jogosszehasonlitas>

Ginsburg, Tom (ed.) (2012): *Comparative Constitutional Design*. Cambridge University Press, Cambridge. DOI: 10.1017/CBO9781139105712

Ginsburg, Tom (2018): *Constitutional Design for Territorially Divided Societies*. International IDEA, Stockholm.

- Grimm, Dieter (2015): *Sovereignty. The Origin and Future of a Political and Legal Concept*. Columbia University Press, New York. DOI: 10.7312/grim16424
- Kędzia, Zdzisław – Hauser, Agata (2011): *The impact of political party control over the exercise of the parliamentary mandate*. Inter-Parliamentary Union, Geneva.
- Kertész Gábor (2008): Szabad mandátum kontra frakciófegyelem. *Magyar Szemle*, 2008/7–8. 45–62.
- Müßig, Ulrike (ed.) (2016): *Reconsidering Constitutional Formation I National Sovereignty: A Comparative Analysis of the Juridification by Constitution*. Springer Online. DOI: 10.1007/978-3-319-42405-7
- Nwokora, Zim (2022): Constitutional design for dynamic democracies: A framework for analysis. *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 20., issue 2. 580–610. DOI: 10.1093/icon/moac030
- Palonen, Kari (2014): Parliament/Parliamentarism. In: Gibbons, Michael T. (ed.): *The Encyclopedia of Political Thought*. Online elérés: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/9781118474396.wbept0748>
- Pál Gábor (2020): Kvalitatív esettanulmány és diskurzuselemzés. In: Jakab András – Sebők Miklós (szerk.): *Empirikus jogi kutatások*. Osiris – MTA TK, Budapest. 461–475.
- Pesti Sándor (2002): *Az újkori magyar parlament*. Osiris, Budapest.
- Petrétei József (1996): A képviselő. In: Kiss László (szerk.): *Válogatott fejezetek a rendszeres alkotmánytan köréből*. Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs. 189–198.
- Pitkin, Hanna F. (1972): *The Concept of Representation*. University of California Press, Berkeley.
- Pokol Béla (1981): A polgári parlamentek működése. *Jogtudományi Közlöny*, 1981/6. 527–533.
- Rehfeld, Andrew (2005): *The Concept of Constituency. Political Representation, Democratic Legitimacy, and Institutional Design*. Cambridge University Press, Cambridge. DOI: 10.1017/CBO9780511509674
- Rehfeld, Andrew (2008): Extremism in the Defense of Moderation: A Response to My Critics. *Polity*, Vol. 40., issue 2. 254–271. DOI: 10.1057/palgrave.polity.2300097
- Reilly, Benjamin (2012): Institutional Designs for Diverse Democracies: Consociationalism, Centripetalism and Communalism Compared. *European Political Science*, Vol. 11., issue 2. 259–270.
- Reynolds, Andrew (ed.) (2002): *The Architecture of Democracy Constitutional Design, Conflict Management, and Democracy*. Oxford University Press, Oxford. DOI: 10.1093/0199246467.001.0001

- Samuel, Geoffrey (2014): *An Introduction to Comparative Law Theory and Method*. Hart, Oxford – Portland. DOI: 10.5040/9781849468442
- Sartori, Giovanni (1994): *Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*. Palgrave Macmillan, Basingstoke – London. DOI: 10.1007/978-1-349-22861-4
- Schmitt, Carl (2008): *Constitutional Theory*. Duke University Press, Durham – London.
- Sebők Noémi (2022): A képviselők jogállása. In: Dukán Ildikó – Varga Aida (szerk.): *Parlamenti jog – Az Országgyűlés működése, feladat- és hatáskörei, kapcsolódó intézmények*. Országgyűlés Hivatala, Budapest. 97–101.
- Siems, Mathias (2018): *Comparative Law*. Cambridge University Press, Cambridge. DOI: 10.1017/9781316856505
- Szente Zoltán (1996): A képviselői jogállás főbb jellemzői a polgári demokráciákban. In: Soltész István (szerk.): *A képviselők jogállása. 1. rész*. Parlamenti Módszertani Iroda, Budapest. 133–182.
- Szente Zoltán (1998): *Bevezetés a parlamenti jogba*. Atlantisz, Budapest.
- Szente Zoltán (2003): Képviselőlet és választójog. In: Mezey Barna – Szente Zoltán (szerk.): *Európai alkotmány- és parlamentarizmustörténet*. Osiris, Budapest. 559–578.
- Szücs Jenő (1974): „Nemzetiség” és „nemzeti öntudat” a középkorban. Szempontok egy egységes fogalmi nyelv kialakításához. In: Szücs Jenő: *Nemzet és történelem. Tanulmányok*. Gondolat Kiadó, Budapest. 189–279.
- Van der Hulst, Marc (2000): *The Parliamentary Mandate*. Inter-Parliamentary Union, Geneva.
- Venice Commission (2008): *Report on the Imperative Mandate*. Study No. 288/2008, Strasbourg.
- Vučković, Nataša (2016): *The nature of the mandate of members of the Parliamentary Assembly*. Parliamentary Assembly, Report, Doc. 14077.
- Weber, Max (1987): *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai I. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest*.
- Webley, Lisa (2012): Qualitative Approaches to Empirical Legal Research. In: Cane, Peter – Kritzer, Herbert M. (eds.): *The Oxford Handbook of Empirical Legal Research*. Oxford University Press, Oxford. 926–950. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199542475.013.0039
- Yin, Robert K. (2017): *Case Study Research and Applications: Design and Methods*. Sage, Thousand Oaks.